

MENTOR

LIST ZA SREDNJE-
ŠOLSKO DIJAŠTVO

Št. 4. ::: Letnik II.

Urejuje

Anton Breznik

Oblastem odgovoren

Alojzij Markež

Za leto 1909/1910

Vsebina.

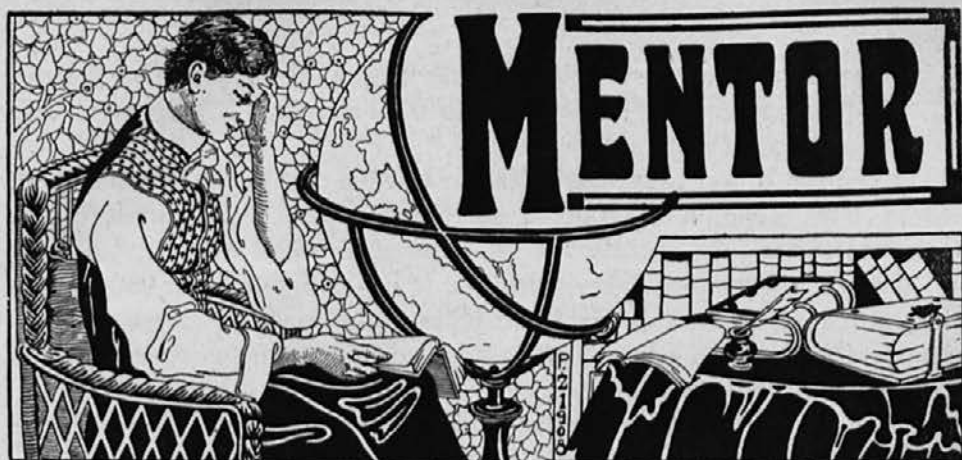
Študent naj bo . . . (F. S. Finžgar.) (Dalje)	73
Jesenski listi. (Prof. Fr. Pengov.) (Dalje)	78
Vrnitev. Božična silueta. (Ksaver Meško.)	83
Iz prijateljskega življenja. (Josip Logar.)	86
V domovini junakov. (I. Kogovšek.) (Spomini s pota.) (Konec)	89
Navod za šahovo igro. (Andrej Uršič.) (Dalje.)	92
Drobiž: „Potvare rim.“ — Albinizem pri čebelah. — Platin. — Zakaj lastavice pred dežjem nizko letajo? — Voltairjevo slavlje za časa revolucije. — Nekaj o Mozartu. — Imenitne knjižnice	94

Lepa božična darila. Največja in najbogatejša tvorniška zaloga.

Dobro in poceni se kupi le pri meni, kar je obče znano. — Ure budilke od 3 K naprej; nikelnaste lepe anker ure od 4-30 naprej; srebrne cil.-rem. ure od 7 K naprej; srebrne anker-rem. ure od 10 K naprej; diamantni prstan od 18 K naprej; briljantni prstan od 30 K naprej. — **Lepe novosti v kina- in pravem srebru po znižanih cenah.** Naročajte novi cenik s koledarjem tudi po pošti zastonj. — Singerjevi šivalni stroji od 60 K naprej, tudi za plečenje (pouk brezplačen).

Fr. Čuden, trgovec in urar v Ljubljani.

Izhaja v zavodu sv. Stanislava v Št. Vidu nad Ljubljano prvega dne vsakega meseca in stane za dijake dve kroni, za druge naročnike štiri krone na leto.

Letnik II.

List za srednješolsko dijaštvo.

Štev. 4.

F. S. Finžgar:

Študent naj bo . . .

(Dalje.)

Socijalist.

„Francelj, sadja so mi poslali od doma!“

„Aha, Jaka, dobro tebi!“

„Greš z mano na kolodvor?“

„Grem.“

„Ampak s cizo pojdeva. Pri kleparju sem jo naprosil.“

„Študent ne sme s cizo po ulici!“ se je vmešal v pogovor Pepe, ki se je pretezal na postelji.

„Ne sme? Zakaj bi ne smel? Ko sem bil v trgu, sem gonil krave na pašo. Tistega marogastega voleta sem pa celo jezdil. Mimo učitelja sem jezdil, da veš. Pa se mi je posmejal in rekel: ‚Postaviš se, Francelj!‘ In sem bil prvi v razredu. Pa bi tu ne šmel s cizo na ulico?“

„Le pojdi, da te zapiše profesor zopet v razrednico!“

Francelj se je prestrašil in pogledal z vprašajočimi očmi Jaka. Ta je pa molčal in razmišljal. Počasi se je sukalo kolo njegovih misli in ni je hitro uganil, da bi zavrnil Pepeta.

Pošinil pa jo je Francelj.

„Jaka?“

„No?“

„Bos pojdem in zavihane hlače. — Študent ne hodi bos! Kdo bi se ozrl za mano?“

Jaka je pokazal zadovoljen široke zobe. Pa je pristavil:

„Po licih te potegnem s sajasto roko — in boš kleparski vaječček. Za plačilo dobiš tri klobuke sadja — v nedeljo pa pojdeva na mošt . . .“

Drugi dan pod večer sta pritovorila Jaka in Francelj velikansko vrečo sadja. Ko je gospodinja zagledala Franceljna — skrivši jo je potegnil z doma — se je strašno razsrdila.

„Nesnaga ti, kmetiška taka! Kakor parkelj si črn. In bos! Kamor stopiš, sled za tabo. Zapodili te bodo, iz šole te poženo, oče pa nadme. Oj, ne bodo me! Pišem jim — Matevžek — očetu pišeš, še nocoj...“

Francelj pa ni poslušal. Zmuznil se je naglo v sobo, kjer mu je Jaka pomagal, da se je umil in ocedil do kolen blatne noge. Nato so razparali rejeno vrečo in spričo Jakove radodarnosti so praznovali lep večer z Regino in Matevžkom vred, ki ni pisal očetu.

Francelj je z veliko radovednostjo čakal nedelje. Njegovo pričakovanje ni bilo brez strahu.

Zakaj, če bi Jaka pozabil obljube ...

Ali Jaka je bil mož beseda.

Popoldne sta jo mahnila z dovoljenjem Regine na izprehod. Ko se je pa začelo mračiti, sta šla k Štefanu na mošt. Parkrat sta šla gorindol pred izkuhom in skrbno ogledala, če ni za Franceljna nevarnosti. Ne bi bilo ugodno, ko bi se pojavil sredi ceste strog profesorjev obraz.

Nato sta hitro izginila v vežo — Jaka naprej.

Vstopila sta v temačno sobo, zakajeno in vso zadahnjeno z vinskim vzduhom. Večja miza je bila zasedena glasnih gostov, ki so bili že dobro vinski. Vsi so se ozrli na prišleca. Ali naglo so se zopet okrenili. Na oglu tisti je pahnil kozarec k sosedu in potisnil še napolprazen kozarec za njim. Francelj se ga je skoro bal. Zakaj prebito sršenasto ga je pogledal. Natanko je slišal, ko se je obregnil ob mladega pivca — Franceljna.

„Od zlodja, zanaprej bomo mi doma, če bodo takile pili.“

Ali njegovi tovariši so vprav udarili v bučno pivsko pesem in se niso menili.

Jaka je točil.

„Pij, fant! Si že pil mošt?“

„Nisem ga. Sladek je.“

Francelj si je otrl ustnice z rokavom.

„Ne smeš z rokavom,“ ga je poučil Jaka.

Francelj je segel po ruto in se po nepotrebem še enkrat obrisal.

Nato sta oba obmolknila in pila. Mošt je sladko rezal po grlu, požirki so bili čedalje globlji.

„Še eno mero,“ je izpregovoril Jaka in pomolil steklenico oštirju...

Ko sta stopila iz veže, nista postajala in gledala gorindol.

Mošt je rodil pogum in srčnost. Na ulici so gorele svetilke. Francelj si je pomencal oči. Začutil je, da so rosne in luči so bile obrobene z velikimi meglenimi kolobarji.

Po sredi ceste sta jo urezala proti domu.

„Ardičina,“ je zaklel Jaka tako na glas, da se je Francelj izpodtaknil, ko se je ozrl vanj.

„Ardičina, prilega se! Kaj, Francelj?“

„Meni je vroče, da bi slekel suknjič.“

„Fant, ne nori! Če črhneš gospodinji o moštu, sva sprta na večne čase.“

„Ne črhnem! Ampak tako mi je, da bi zavriskal.“

„Ne nori, sem rekel. Zapro te, če se oglasiš.“

Francelj je pomolčal. Pa se mu ni dalo.

„Jaka, povej mi, zakaj ne hodi Pepe k maši?“

„Vprašaj ga!“

„Saj ga bom, še nocoj! Misliš, da se ga bojim? Nič, še malo ne!“

„Ardičina, zlasal te bo!“

„Če me, kaj za to!“

„Francelj, ali se bojiš očeta, ker si zapisan v razrednici?“

„Pravzaprav se ga bojim, pa se ga tudi ne. Če mu razodenem, kako in kaj, poreče meni: „Škoda denarja.“ Drugim pa: „Sicer se jim je spodobilo, da jih je naš. Še premalo jih je.“

„In po pravici bi sodil. Samo pravice ni na svetu, to si zapomni nocoj, ko si pil prvi pot vinski mošt.“

„Pravice ni,“ je ponovil Francelj obupno.

„Ni je; kdor je lačen, se mu ne bo dalo, ampak bo še bolj stradal. Kdor je sit, ga bodo pasli, da bo presit. Pravice ni!“

„In če bi jaz srečal tistega zdajle, ko ni kdovekaj ljudi na ulici, tistega, pravim, ki mi je zalučal klobuk po šoli, kaj misliš, Jaka, kaj bi napravil?“

„Pravico bi si napravil s pestjo, poznam te; ali napravil bi sebi in očetu križ in sramoto.“

„Križ in sramoto? Čemu? Klobuk bi mu snel in ga vrgel v Ljubljano.“

„Jutri bi pa tebe vrgli iz šole. Ne nori! Pravice ni!“

Jaka je izgovarjal besede čedalje glasneje in trje. Kakor bi se prepiral. Zamislil se je vase tako tehtno, da ni odgovoril več Franceljni. Zato je tudi ta obmolknil in razmišljal.

„Pravice ni,“ je mrmral polglasno za Jakom.

Živo se mu je pojavil dogodek iz šole. Trdno je zaupal, da se opraviči in opere pred razrednikom Valentinom.

Toda mož je srdito zapihal s katedra in mu velel molk.

„Res je ni, pravice, saj v šoli ne. Jaka se ne moti. V njegovo mlado srce je vteknil prvič želo škorpiljon ter ga je pičil. Iz prihodnosti mu ni svetila luč. Mrko so lezli oblaki nad njegovo glavo. Sence so plule pod njimi in žugale z biči. Še zastavil ni noge kvišku, pa se mu je posili obračala navzdol.“

„Kam, fant,“ je zarežal nenadoma Jaka.

Francelj je dvignil povešeno glavo in se ozrl. Deset korakov je šel že mimo vežnih vrat, kjer je stal tovariš.

Tako se je zamislil.

„Ampak povem ti, ne nori!“ ga je opozarjal Jaka zopet z ljubeznivim glasom. „O gostilni ne besedice!“

Tipala sta in se izpodtikavala na ozkih stopnicah. Jaka je še desetkrat zaklel: Ardičina. Toda vselej je beseda zazvenela komaj na pol, kakor bi jo bil odgriznil z močnimi zobmi. Ni se maral spopasti z gospodinjo.

Dasi sta trdno obljubljala drug drugemu, da doma utajita mošt, ga utajiti nista mogla. Sreča, da se Regina ni vrnila z obiska od tete, kamor se je napravila z Matevžkom.

Vesela te odsotnosti sta glasno prihrumela v sobo.

Tamkaj je ležal ob brleči lučki na postelji Pepe.

„Kaj boš večnost zaležal, klada,“ ga je naskočil Jaka.

„Zakaj ne greš k maši, ko je nedelja,“ se je oglasil pogumno Francelj.

„Smrkavec!“ je planil Pepe s postelje in nad Franceljna.

Jaka je pa stopil vmes.

„Pusti fanta!“ Jaka je zavzdignil težko pest.

„Kaj pa jezika nadme?“

„Beseda ni konj. Cesarja se vpraša, pa bi tebe ne. Sitnost!“

Pepe je ostrknil s hudim pogledom Franceljna, ki je izza Jakovega hrbta pomežikoval njegovi jezi.

„Pepe, prijatelji bomo, tako ti povem. Sedi in bodi dobre volje.“

Ob tem se je že Jaka sklonil k zaklenjeni skrinji, odprl pokrov in vrgel na mizo napol obrano gnjat.

„Odreži, kaj bi se jezil!“

Iz rok v roke je romala kost, čedalje bolj obeljena.

„Glej, Pepe, jaz sem boljši socijalist od tebe. Slabotnega branim, lačnega nasitim, z veselimi se veselim, z jokajočimi jokam — pa pravim: Ni je pravice na svetu.“

Pepe se je ozrl na študenta, ki je s široko razprtimi očmi poslušal Jaka, kakor še ni nikdar profesorja za katedrom.

Jaka je vjel tovarišev pogled in ga je razumel.

„Ne boj se tega-le,“ palec je pomolil proti Franceljnu.

„Niso ga otresli s tepke. — Ni je pravice, pravim.“

„Jaka, ti si socijalist, kadar piješ. Sicer si pa hlapec, suženj. Jaz pa pravim: Je pravica na svetu. Samo zakopana je. In izgrebte jo bodo take-le roke!“

Pepe je izdril iz kravate veliko bucko in jo vrgel na mizo. Francelj je vstal, da bi videl natančno. Na rdečem polju sta se sklepali krčevito dve težki roki — med njima pokonci pa je stalo kladivo.

„Jaka, to je pravica: roka v roko, trpin do trpina. In če se ne odpre kamra pravice: Udari!“

„Ha, le udari in uderi vrata. Pa za razbitimi vrati ne bo pravice!“

„Zakaj bi je ne bilo?“

„Zato, ker jo bodo tiste roke, ki bi jo izgrebte, pri tej priči spet zakopale. Pravice ni.“

Pepe se je bridko in pomilovalno nasmehnil.

„Jaka, bodi dober in posodi mi goldinar.“

„Nič ne posodim. S teboj grem. Na mošt greva k Štefanu. Ardičina, kakor medica! Francelj ti pa spat. Regina se je zagovorila, ne bo je še zlepa.

Francelj ni pomislil, da ga čakajo še stavki: nauta navigat, agricola arat itd. Glava mu je bila težka. Po njej je šumel pogovor, kakor ga še

ni čul. Igla s sklenjenimi rokami se je kakor skrivnostna zvezda zapičila pred njegove oči. Omotica ga je zmagovala. Kakor iz daljave je še čul venomer: Pravice ni! — Udari! — Izkoplji — (Socijalist) — Prikazal se mu je razred — zadnji dve klopi sta sklepali roke — on je načeloval — zakričal — Udari — Med gospodo se je razlegel jok — — — Trudne veke so se zaklopile.

Ob postelji je pa angelj varuh povetil žalostne kreljuti in vzdihnil: Kam, Gospod, gre njegova pot? — — —

Servijeta.

Spodobilo se je, da je Francelj pisal domov. Dolgo ga je trlo to pismo. Z Jakovo pomočjo ga je sestavil in sporočil, da pozna že pol Ljubljane, da mu Jaka privošči marsikak prigrizek, da bi mu v šoli šlo dobro, ko bi ne bilo nemščine na svetu.

Tudi Regina je pisala. Ni bogvekaj hvalila študenta, a grajala ga ni. Tudi ona je postavila za kamen izpodtike kruto nemščino in s tem pripravljala očeta na neizogiben padeč, ki ga bržkone sin doživi prvi semester. Ker jo je pa vseeno nekoliko pekla vest, da bi utegnil biti še kje kak drug vzrok Franceljnovi katastrofe, je poprosila, da bi mu napravili lepšo obleko, zlikan ovratnik in druge črevlje. Zakaj ni ji prijetno, da bi vodila takega na izprehod. Sam bi pa lahko zašel v škodo samemu sebi in očetu. Zaeno je omenila, da je nujna potreba tale: Oče naj pošlje denar, da mu kupi šestero prtičev, katere bi rabil pri obedu. Z rokavom ne gre, da bi si otiral ustnice po jedi.

Ti pismi sta romali v očetovo hišo in vzbudili doma žalost in veselje. Franceljnov pismo je imelo na zadnji strani še posebno priporočilo na mater. Povpraševal je, če so že klali, če imajo še jabolk, če so kaj boljšega pripekli in tako očitno namigaval, da je pri tuji mizi često lačen.

Oče in mati sta v dolgo noč prevdarjala, kaj in kako bi.

„Sam stopi v Ljubljano,“ je nasvetovala mati. „Mesec je potekel, treba plačati, pošiljanje je nerodno, še izgubi se lahko denar potoma.“

Ta nasvet je obveljal.

Ko so v jutro pri Regini komaj vstali, se je nenadoma pojavil oče na pragu. Z očetom je prišla vreča in z njo sočne sladkosti študentovskega življenja.

Tedaj sta oče in gospodinja obravnala vse za las nadrobno: šolo, stanarino in celo inštruktorja sta odločila, namreč Matevžka. Tudi o nesrečni razrednici je izvedel oče in razsodil, kakor je sin napovedal: Pred gospodinjjo mu je pritrjeval — ker je ugnal nagajivce, Franceljna je oštel.

Ko je bilo vse dognano, očetova resna in stroga beseda izrečena študentu v strah in opomin, se je domislila Regina na servijete.

„Glejte, skoro smo pozabili, oče, zaradi prtičev sem tudi pisala.“

„Zaradi prtičev — aha — bo pa že brez njih opravil, mislim.“

„Ne, ne, oče. To mora biti. Potrebuje jih!“

„Ne vem, če res. Fant je pisal materi, da mu hodi pičla pri jedi in da skoro nima dosti, ki bi v usta nanosil. Ne verjamem, da bi mu potem krog ust kaj ostajalo, kar bi bilo treba proč brisati.“

Regina se je namrdnila, oče je pa z dovtipom rešil par goldinarjev.
(Dalje)

Prof. Fr. Pengov :

Jesenski listi.

(Dalje.)

Bolj in bolj jemlje jesen vojke v roke, vedno določneje povdarja svojo pravico do vladarstva. Vedno manj rastlin je in vedno manj živali se giblje okrog nas. Kot vzrok temu pripisujemo vedno slabejši toploti in svetlobi bolj napošev stoječega solnca. Le malokatera cvetlica še cvete. Skoro vse poletne znanke so nas zapustile. Živali si iščejo varnega pribežališča: nekatere v daljavi, druge pa v toplem nedriju zemlje, kamor polegajo druga za drugo, da bodo prespale dolgo zimo.

A slednjič se zima že naveliča dolgega obotavljanja gospodarice jeseni. Potrpežljivost jo mine in ker ji solnce še ne dopušča, da bi popolnoma zagospodinjala po dnevu, zato prilomasti po noči. Dasi jo zjutraj vselej prepodi samoglavna jesen, vendar je napravila čez noč dosti škode. Zjutraj opazimo, ko prezračevajoč sobo odpremo okna, da se je kot omahli mrlič zgrudila zmrzla georgina, ki je še včeraj prekašala vse domače jesenske lepoticе; danes nam kliče pretresljiv: memento mori! Naj gospodari jesen tudi še tedne in tedne v miru pred tiransko zimo, vendar nima več toliko moči, da mrliče še enkrat prikliče iz grobov.

Sok v žilah naših ljubih znancev med drevesi postaja hladnejši in teče po žilah leneje; neutrudno, delavno listje vrača drevesno kri, kolikor je še premore radovoljno svojemu deblu in vejam. Ker se pa dobro zaveda, da je že blizu čas ločitve od rojstnega doma, zato se za slovo še enkrat obleče v praznično, pisano obleko, predno ga odvede veter izpod ljubega domačega krova — bogve kam!

Doli kraj potoka stoji hosta ravne jelševine. Listje njeno je še popolnoma zeleno, kot da ne bi slutila prihoda ljute sovražnice — zime. A tudi takrat, ko lega jelšino listje v grob, tudi tedaj še ostane zeleno in ne mara posnemati mode večine svojih tovarišic, da bi obleklo pisano jesensko obleko. Šele huda jesenska slana jo primora, da odloži svoje listje.

Iz jesenskega gozda se nam bliščijo kot posamezni rumeni plameni vrhovi že popolnoma porumenelih brez. Bukovo listje je zamenjalo svoje zamolklo zelenilo z rjavkasto rdečico, ki se mora pa še popreje spremeniti v blede rjavilo, predno odpade listje. Tu in tam opažamo drevje s popolnoma rdečim listjem — črešnje drobnice, podivjane naše ljubljenske iz Ponta. Listje pesniško vznesenega javorja je rumeno kot žveplo. Listje hrastja z

raztrganimi krevljastimi vrhovi ima zdaj le nekoliko zarumenelo listje, ki bo pa pozneje rjavo kot bukovo.

Tako opazujemo v mirnem, čistem jesenskem zraku celo skladišče modernih toalet za jesensko sezono pri naših listovcih. Zamišljeno blodi oko od enega konca obzorja do drugega, občudujoč čistoto zraka, o katerem bi sedaj laže nego prej kedaj mislili, da ni drugega nego prazen prostor.

Iz globokega jarka pa nam zveni na uho turobno, tihotno kot iz drugega sveta drobno ptičje petje. To so tanki glasovi senic in kraljičkov, ki najbrže žalujejo, da so jih za dolgo zapustili mili tovariši, katerih petje je še nedavno odmevalo po celi okolici.

Po mirnem zraku plavajo pred nami tanke niti „babjega leta“, po ljudski veri spletene iz rose; a v resnici so le plebejske pajčevine, ki jih je nanosil skupaj veter in ki ne morejo več služiti drznim pajkom — zrakovcem za mrežo, kajti mušice so že opustile svoj raj po zraku.

Mimo nas leti z glasnim „kra-kra“ trop vran, leno mahaje s perotmi. To so filistri med našimi pticami, ki poznajo samo praktično, želodečno stran življenja, ne pa njegove poetične plati. Truma je gotovo zavohala kako mrhovino, kajti od vseh strani doletavajo tovarišice skupaj na en kraj, ko vendar sicer nimajo posebnega veselja za letanje.

Ne daleč od gozdnega roba se sveti nekoliko rudečkasto še zelena trata. Rdečica izvira od podleska, ene najnežnejših domačih rastlin, ki se pa vendar ne boji mraza, ampak vzcvete šele takrat, kadar se jame jesen preobračati že v zimo. Močno je podlesek podoben pomladanskemu žafranu, ki posipa ob zgodnji spomladi naše travnike in vrtove z modrim, belim in rumenim cvetjem. Toda žafran ima lepe, črtalaste, tanke liste, podlesek pa je brez njih; zato pa požene slednji svoje liste, ki jih pozna vsak pastir v majniku kot „volovnik“, prihodnjo spomlad podobne šmarničnim, in med temi listi se skriva tropredalčasta glavica sè strupenim semenom.

Morda si se, prijazni bravec, še nedavno sprehajal v družbi prijatelja po jesenskem gozdu. Korak vama je skoraj zavirala množica pisano-barvane listja in ko je bil tovariš nabral jesenskega listja, odetega v najlepše barve ter ga zložil v slikovit šopek, sta se morebiti povprašala: Kako se zeleno listje spremeni v tako pisano barvo? Da si nama ne bo treba preveč beliti glave, poskusimo na tem mestu razložiti to prijazno skrivnost.

Toda apropos! Če hočemo umeti sedanjost, treba nam je vsaj v glavnih potezah poznati preteklost. Zato se nam zdi potrebno, da si ogledamo, preden odgovarjamo na gorenje vprašanje, nekoliko поблиže organizacijo in namen rastlinskega lista.

V ta namen se vmeknimo za nekaj časa vihri in nalivom, ki razsajajo zunaj v jesenskem ozračju in se zameknimo za trenotek v blažene urice majnikovega sprehoda po bukovem gozdu.

Ali si že stal, mladi moj bravec, ljubezniva bravka, spomladnega jutra pod mehкими, plapolajočimi bukovimi vrhovi? Potem si bil tudi deležen čarobnega prizora, ko je poseglo solnce sè zlato pretkano roko v zeleno

krono. Kako je tedaj zaiskrel, zatrepetal celi vrh v zeleni gloriji — vsak list plamteč smaragd, zeleno-zlata solnčna kaplja.

Pa ne manj lep in čudovit kot bukova krona je vsak njen posamezni list.

Pred nami stoji mlada bukev, ki nam steguje nasproti listnate mladike. Iz vseh popkov vro listi kot mične nagubane pahalice in hrepene v vlažnem sijaju kvišku proti višavam.

Mladi list je nežen in mehak ko novorojeno dete, zdi se nam stkan iz najfinejšega blestečega atlasa. Rob in ploskev sta posejana z belimi, kot puh mehkiimi dlačicami. Le-te naj varujejo mlado stvarco premočnih solnčnih žarkov, kedar je solnce le pregoreče v izrazih svoje ljubavi do njih.

Utrgaj, prijatelj, tak list in opazuj ga nekoliko od bliže!

Kaj to, porečeš, to je pač list, kakoršnih se nahaja tisoče in tisoče tu gori na drevesu in milijone in milijone v celem gozdu ter neštete milijarde po celem svetu.

Istina, dragi moj znanec, list je to! Toda, ali si že kedaj premislil natančneje, čemu je prav za prav ta majčkena, zelena krpica, ki frfota tukaj gori v nešteti množicah na drevesu in se opoteka na jesen zvenjena in opešana proti zemlji kot posušena, šumljajoča kožica?

Mar veš, da so te skromne, zelene tablice, na katere se ozre le malo-katero oko mimooidočega ratarja, delavci; toda delavci, od katerih pridnosti je odvisno ne le življenje posameznega drevesa, ampak celega gozda, da vesoljnega rastlinstva na širni, prostorni božji zemlji; delavci, brez katerih ne more živeti nobena žival, od katerih neutrudljive marljivosti si odvisen tudi ti in vesoljna družina človeštva; delavci so ti listi, brez katerih ne bi mogel utrgati nikdar cvetlice, ne radovati se okusnega jabolka, da niti kruha ne bi mogel jesti brez njih in zemlja bi bila brez listja en sam velik skupen grob.

Nekoliko začudeno me pogleduješ in hočeš dokazov za moje besede. — Le poslušaj!

Ljudje in živali imajo pljuča. S temi srkajo zrak v telo in podžigajo na ta način z vsakim dihom na novo ogenj svojega življenja. Kar so pljuča ljudem in živalim, to je list rastlinam. Z listom diha; še več, z listom tudi prebavlja. List je za rastlino obenem želodec in pljuča.

List diha kakor mi zrak, ki ga obdaja od vseh strani. Zrak sestaja po večini iz dveh brezbarvnih plinov, kisleca in dušca, le v neznatnem delcu — 4 litre na 10.000 litrov zraka — iz tretjega plina, ogljenčeve kisline ($C O_2$). Ta sestaja iz spojine ogljenca (C) in kisleca (O).

C je razširjen v naravi v neizmernih množinah; kjerkoli le kljuje in žari iskrica življenja, tam je gotovo zraven mali škrat, ki pomaga pri delu in stavbi. C je tudi gradivo, iz katerega ustvarja narava po večini svoja čudesa.

Le pomisli: polovica trdih delov vseh rastlin je C . En sam samcat odraščen hrastov orjak ima v sebi čez 10.000 *kg* (čez en vagon) C . Tvoje lastno telo obstaja po večini iz C . Papir, na katerega ti pišem te prijateljske vrstice, svinčnik, črke, ki jih pišem so po večini zopet C . V plinovi ali pe-

trolejevi ali svečini luči, ki ti razsvetljujejo dolge zimske večere, gori C in kosi premoga, ki prasketajo za tvojim hrbtom v peči, so tudi C .

Ves ta C , ki sem ti ga navel za primero, je bil svoje dni v najožjem svaštvu s prijateljem si kislecem (O) kot ogljenčeva kislina ($C O_2$) in izvira iz ozračja.

To ti zveni skoro neverojetno, ako pomisliš, kakšne neizmerne mase C da ležijo nakopičene v ljudeh, živalih, rastlinah in raznih predmetih, narejenih iz rastlinstva, zraven pa se spomniš na malenkost 4 litrov $C O_2$ v 10.000 litrih zraka. Toda samo za trenotek majaš z glavlo.

Pomisliti je namreč treba, kakšna neizmerna masa zraka da obdaja zemljo in da samo pljuča ljudij izdihavajo vsak dan za 630 milijonov litrov ali kakih 1300 milijonov $kg C O_2$; ta plin ima v sebi do 350 milijonov kg ogljenca. K temu moraš prišteti še živali, ki vračajo vsako leto zraku sto tisoče milijonov $kg C O_2$. Tudi rastline izdihavajo po noči $C O_2$ in nešteto milijonov kg je uhaja iz dimnikov naših tovaren in stanovanj.

Kako pa pride C , ki se nahaja v $C O_2$ v rastlino, v človeško in živalsko telo? — Živali in ljudje, to dobro veš, ne morejo živeti ob samem zraku in še manj ob sami $C O_2$; kajti ta je strupen plin, ki deluje na pljuča škodljivo, da naravnost smrtonosno; treba je le 8% tega plina v zraku, namesto 0,04%, kot ga je v resnici in konec bi bilo življenja vseh ljudij in živali. —

Kdo tedaj lovi $C O_2$ in očiščuje zrak teh strupenih plinov?

Odgovor: Rastline.

Rastline sprejemajo vase $C O_2$ in izločajo zato iz sebe nalik ekskrementom pri živalih kislec. Ljudje in živali ne morejo živeti brez kisleca; zato vdihavajo O in izdihavajo $C O_2$, isto $C O_2$, brez katere zopet rastline ne bi mogle živeti. To je tisti čudoviti tok $C O_2$ na eni, kisleca na drugi strani, ki obliva živalstvo in rastlinstvo kot blagodejen zalivski tok, ki se pretaka po žilah obeh dveh velikanskih kraljestev podobno arterijam in venam pri človeku, spajajoč celo stvarstvo v preumetno harmonijo.

S čim pa sprejema rastlina $C O_2$ vase, na kak način je zmožna izravnati in shranjevati življenje v kolobarjenju narave?

Drugi odgovor: Zato ima liste!

List je skrivnostna in čudotvorna delavnica, kjer se ločujeta oba plina na doslej neznan način; C se pridržava kot gradivo, O pa se vsaj po večini vrača zopet zraku nazaj.

Oglejmo si sedaj, kako da je pripravila narava list za to nalogo, kajti s tem si razbistrimo oko, da bo izprevidelo odvisnost rastlinskega življenja od njenih listov.

List naj lovi delce $C O_2$, ki plavajo po zraku; zato mora priti z zrakom kolikor moči veliko v dotiko. To dosega s ploščnato razširjeno obliko svojo; list tvori ploščnate, zelene ploskve in je v nasprotju z deblom in vejami popolna ploskev. Kakor vidiš, dragi moj, ni gol slučaj, da ima list ravno to obliko, kakor jo ima.

Drugi pogoj za delovanje lista je: list more delovati le, kadar ga obseva solnčna svetloba. Zato se gneto listi vseh naših dreves na vnanji obseg krone in stoje na mladikah tako, da jih mora solnce obsevati enakomerno, da si ne delajo drug drugemu sence.

Da ne pade mehka, tanka listna kožica skupaj kot volnena ruta, zato je prevlečen list s trdnimi rebri, ki se razpletajo po celem listu do roba v tanke in tanjše žilice, napenjajo listno ploskev kot palice streho dežnika in zabranjajo vetru, da ne trga mehkega lista.

Še brez primere zanimivejši je notranji listni ustroj; toda če se hočemo seznaniti s tem, mora prihiteti slabemu našemu očesu na pomoč umetna leča mikroskopova. Ker sva tako srečna, da razpolagava z dobrim drobnogledom, zato si oglejva še obisti in srce našega lista.

Tenak poprečni prerez lista nam kaže, da prevleka gorenjo in dolenjo listno ploskev gladka, brezbarvna kožica, vrhna kožica, epidermis ali listna tenčica imenovana. Pod tenčico se nahaja plast podolgovatih stanic, t. zv. palisadno staničje in pod njim več plasti bolj okroglega ali oglatega staničja, ki mu pravimo gobasti parenhim. Oboje to vmesno staničje je zeleno. Zelena barva izvira od neizmerno majhnih zelenih zrnc, ki tvorijo listno zelenilo ali klorofil, ležeče ob notranjih stenah stanic.

Ta zrnca so tisti umetniki, ki so kos gori omenjeni nalogi, da ločujejo *C* od *O* in pretvarjajo mrtvo snov v živo maso, v tvarino, iz katere snujejo rastline svoje popke in liste in mladike in cvet in sad. Ta klorofilna zrna so dojnice rastline, kajti v njih se tvori ob solnčni svetlobi in pri istočasnem dostopu vode, ki prihaja v liste po žilah iz debla, hrana za rastlino: mikroskopska, bela zrnca, podobna beli moki, s katero škrobi perica bele srajce in ovratnike in iz katere narejajo mati doma beli kolač. Ta zrna so škrob ali škrobovina (amylum, Stärke), bistvena sestavina žitnega zrnja, krompirja, stročnic i. t. d.

Vsled tega delovanja listnega zelenila so male te stvarice obenem dojnice in rednice vsega živalstva in tudi človeštva, ki vendar živi naravnost ali pa posredno ob rastlinstvu, ker samo ni v stanu tvoriti iz vode, prsti in zraka onih snovi, ki jih potrebuje za ohranitev svojega telesa.

Kako pa vendar pride zrak noter v liste do malih, pridnih umetnikov, ako so od zgoraj in od spodaj varno zaprti s trdno kožico kot v zakletem gradu in tako ločeni od zraka?

Listna tenčica je res zraku nedostopna, to se pravi: zrak ne more prodreti skozi njo. Ako pa odločiš, mladi anatom, od spodnje tenčice bukovega lista košček kožice in ga položiš pod drobnogled, potem opaziš takoj, da je cela ploskev preluknjana od nešteti majhnih odprtih. Na prostoru, ki ni večji od črke „o“ v našem članku, bi naštel 200 takih odprtih; en sam bukov list ima 206.250, srednje velik list vinske trte celo 3,842.850 in list solnčne rože do 14 milijonov takih luknjic.

Skozi te luknjice vdihava list zrak in daje od sebe *O* in vodno paro. Imenujemo jih listne reže (pneumathode).

Ustroj teh listnih rež je pri vsi svoji enostavnosti vendarle silno bistroumen. Ne smeš si jih namreč predstavljati kar priprosto kot recimo vbode z iglo, ampak vsaka luknjica, če je še tako majhna, je omejena od dveh „sklepnihih stanic“ (Schließzellen), tako imenovanih zato, ker more z njuno pomočjo list te reže zapirati in odpirati. To se godi na sledeči čudoviti način. Obe sklepni stanici sta podobni polmesecu in si obračata nasproti svoji votli strani. Najlaže si ju predstavljaš, ako si ju misliš premajčkeno klobasico; vsaka polovica je ena stanica, v sredi pa je jajčasta odprtina. Kadar sije solnce na liste, začno reže svoje delo. Sklepne stanice se napolnijo z vodo in staničnim sokom, ki ga vsrkavajo iz sosednjih stanic, se napno in poskušajo, da bi se stegnile po dolgem. Ako bi se jim to posrečilo, potem bi se morali notranji steni približati, reži bi se zaprli in doseglo bi se ravno nasprotno od tega, kar se namerava. Toda v stanicah je neka čudovita naprava, ki zabranja stegovanje na noter, proti reži. Zato se morata obedve stanici kriviti proti prosti strani, to je na zunaj in tako odpreti listno režo. List stoji potem na višku svoje delavnosti.

Če ni solnčne svetlobe, ne more delovati list in voda izstopa zopet iz sklepnihih stanic. Vsled tega izgubita svojo napetost, postaneta mlahavi in se približata z notranjima ploskvama zapirajoč vmesno odprtino. Tako zabranjata izparovanje vode, ki je za življenje lista največje važnosti in s katero mora ravnati rastlina kar najbolj ekonomsko in varčno.

Da se zavarujejo te za življenje lista neobhodno potrebne listne reže proti prahu, vodi in drugim neprilikam, zato jih imajo rastline na spodnji strani listov; le vodne rastline, n. pr. krasni rumeni pljučnik ali blatnik (die gelbe Teichrose), ponižni sorodnik veličastnega kraljevega lokvanja, ki zališa naše bajaranje, nosi listne reže na gorenji listni ploskvi, lahko umljivo, ker listi plavajo na vodi.

Glej, mladi botanik in fiziolog, to je list — umotvor, kakoršnega je mogel storiti le um Stvarnika, ki vidi daleč naprej v prihodnost. Ob takem premišljevanju more le slepec in bedak govoriti o kakem slepem slučaju, ki naj bi bil storil take čudovite umotvore. (Dalje.)

Ksaver Meško:

Vrnitev.

(Božična silueta.)

Odkod je pač prišla slabost, iz česa se je rodila bolezen? Pomanjkanje jima je bilo morda oče, zima mati, glad kum. Mogoče pa, da sta vzkllili iz koprnenja. Ker kako naj živi zdravo in veselo življenje, čigar srce je tako polno velikega, božjega koprnenja kakor je bilo srca Ivana Gestrina — koprnenja po materi, hrepenenja po domovini.

Žive ljudje, ki nimajo matere. Ker je ne ljubijo z veliko, nebeško, svetonočno ljubeznijo, zato je nimajo. Kakor vsaka druga, tuja ženska jim

je mati, če še živi pod solncem božjim, ni jim bitje nebeško. In grob njen, če že spi v večnem počitku, jim je kakor tuj grob: ne vzvalovi se jim srce do globočin, ko stopajo mimo njega, ne zablesti jim oko od dušne vznemirjenosti, ne pripogne se jim koleno samo od sebe, da bi poljubili sveto prst, krijočo blagoslovljeno srce... Ali naj govorimo o teh, ki nimajo matere? Kako? Čemu? Ko pa so največji reveži, izbrisani iz knjige življenja, ker izbrisani iz knjige ljubezni... Ker oni ne jokajo, bi morali jokati mi. Nad njimi in njihovo nesrečo! Ker oni ne molijo, bi morali moliti mi: Prizanesi jim, dobrotni Bog! Ti Kraljica mater, Ti Mati najbolj ljubeča, najbolj trpeča usmili se jih! Prosi za nje..."

In žive ljudje, ki zaničujejo drugo mater: domovino. Z zaničevanjem v srcu stopajo po nji, s posmehom na ustih in v besedah govore o nji, materi, ljubezni tako vredni... Listi v vetru, odtrgani od rodnega debla! Kam jih vrže vihar življenja, nestalne, brez cene, ker brez — ljubezni?

A so spet, katerih življenje je sama ljubezen do matere, molitev za mater. Pesem, čudovito lepa, jim je slednja misel na mater; biser, čistejši nego najlepši v kroni kraljevi, jim je hvaležni spomin na mater... In kako bi ne ljubili ti, otroci ljubezni, tudi druge matere, tako vse bedne, zaničevane in teptane! Ah ne, saj je slednja njih misel nebeško iskren pozdrav domovini, gorak poljub nemirne duše, vkopane z najglobljimi koreninami v domačo grudo, cvetočim njenim poljem, dihajočim kakor prsi mirno spečega deteta; slednja njih beseda sladko zvoneč slavospev širnim njenim ravninam, čudovitim njenim goram, s snegom pokritim v prvi zimi — tako v dneh proti sveti božični noči...

O mati, o domovina — kdo bi se Vaju ne spominjal v teh čudežnih, blagoslovljenih dneh?

O mati, o domovina, kako bi se Vaju ne spominjal v teh svetih dneh Ivan Geštrin, ljubezni in hrepenenja otrok, mroč po Vama v hladni tujini, neljubeči in neljubljeni!

Čim bliže so prihajali ti čudežni dnevi, in čim bolj je izpodjedala plazeča bolezen telesne moči mladega visokošolca, tem višje in mogočnejše je plamtela ljubezen v srcu Ivanovem, tem glasneje je govorilo hrepenenje:

„Domov, Ivan! Ali ne slišiš, Ivan? Mati kliče! Kliče domovina!“

Resnično, čuj: Sem v tujino, v bučeče mesto, a mrtvo zanj navzlic milijonom, ki dreve v njem za življenjem in pogubljenjem, čez devet voda in devet gora je zazvenel sladki, proseči glas:

„Pridi, Ivan, čakamo...“

Onemel je. Posluhnil je pozorneje... Ali se je motil? — Ne, čuj!

„Pridi, dragi, čakamo...“

Vzdrhtel je. Zaječal je od bolesti in od sreče, od ljubezni in od koprnenja.

„Pridem, dragi, pridem...“

„Že blede...“ je vzdihnil tovariš, doma tudi tam doli v tisti sladki, nepozabni zemlji, ki pa je klicala istotako ljubeče, a se tudi ni mogel odzvati

njenemu klicu. A rodna mati ga ni vabila: tiho spi v miru božjem; a duša njena je bila ob njem tisto blagoslovljeno, nebeško noč. Zato mu je bilo tako rosno oko, strmeče v nemem začudenju v bolnega prijatelja.

„Pridem, dragi, pridem...“

In Ivan se je vračal. Vračal se je naglo. Zakaj mudilo se je. Ker hrepenenju in ljubezni se vedno mudi...

Čudovita je bila ta pot! Nikoli še ni hodil tako čudežno lahko. A kako bi naj hodil težko, ko pa stopa po domovini, po rodni zemlji!

„Pozdravljena, ti ljubljena, ti posvečena, pozdravljena stotisočkrat!“

Kakor misel je hitela noga. A kaj čudo, saj je sveta noč! Nebesa so se približala zemlji, v objem in v poljub sta se strnila sveto nebo in grešni svet. Glej, ni časa nocoj, ne prostora. Duša, ki je svete volje, je nocoj kakor angelji, ki plavajo to čudapolno noč od vzhoda do zahoda, od juga do severa, da oznanjajo vsemu stvarstvu svetost in blaženost te noči ter škropijo iz zlatih vrčev biserno srečo, cvetočo radost, dehteč blagoslov in sveti mir na vse stvari...

„Slava Bogu na višavah in mir ljudem na zemlji, ki so svete volje...“

Resnično, ni meje to noč, ni zadržka nikjer. Zato plava kakor s krili angeljskimi gori po hribu. Ne zaškriplje sneg pod nogo, v strahu, da prekine mir svetonočni. Ne vzdihne v vejah drevja ob potu ne najmanjši vzdih. Odkod vzdih nocoj, v sveti noči, ko pa sanja ves svet sladkost in radost svetonočno! Tudi njemu se ne izvije ne en vzdih iz prsi, ker je noga trudna in bolne prsi izmučene — ah ne, ko pa noga niti ne stopa, in drhti v prsih — zdrave so nocoj, v božični noči in v noči vrnitve v domovino in k materi — sama radost in sladkost...

Glej, že se svetlika skozi noč! Ali je božična zvezda, prižgana od angeljev na božičnem drevesu nebeškem? Ne, okno domače hiše je! Že gleda naproti, drago, skrbno oko; že vabi in kaže pot... „Hvala, hvala. A ne izgrešim! Kako bi izgrešil! Že v najhujšem metežu sem stopal tod, pa nisem izgrešil! Ker je bila tudi sveta noč, čas svetih nebes in ura Deteta Božjega...“

Že je prispel do hiše. Postoji. Posluhne. Pogleda skozi okno... Ob mizi sedi mati, sključena nad velikim molitvenikom. Toda glej, ali ne padajo solze na staro knjigo, Materi sedem žalosti posvečeno?

„O mati...“

Stopi na prag... Čuj, kaj je zazvenelo čudovitega v tistem hipu skozi tiho, sveto noč? ... Božični svetonočni zvonovi... Domači zvonovi! Nikjer na vsem širnem svetu ne pojo nobeni tako krasno kakor domači!

Zvonite, zvonite... radost in srečo zvonite... Rosite, rosite... ves blagoslov nebeški rosite na to sladko zemljo, snivajočo pod belim snegom, na to borno ženico, čakajočo v sobi v hrepenenju in sè solzami... Zvonite... Zvonite...

Odprl je duri.

„Mati!“

Privzdignila je glavo. Še so se svetile solze v očeh. A dasi so se ob slabi luči še lesketale mokre solze, se mu je nasmehljala naproti tako srečno in blaženo, kakor še nikoli ob nobeni vrnitvi ne.

In tudi Ivanu je postalo sladko in blaženo kakor še nikoli ob nobeni vrnitvi ne . . .

* * *

Tako sladko, blaženo smrt dodeli tudi meni, o Gospod, v sveti božični noči nam Rojeni . . .

Josip Logar:

Iz prijateljskega življenja.

(Dalje.)

Stariši rajnkega so se le nekaj časa pred smrtjo vzglednega dijaka priselili v naše kraje. V vasi so bila na prodaj obširna graščinska posestva. S . . . je kmalu spoznal, da je kraj zelo ugoden za njegovo lesno trgovino; pokupil je vse, kar je spadalo h gradu in srečno začel s trgovino. Na najpripravnem mestu je bila hitro postavljena žaga.

V sosedni vasi pa je M . . . toliko bolj padal, čim bolj se je S . . . sè svojo trgovino dvigal. Moža, ki sta si bila sprva prijazna, sta se vedno težje gledala. Polagoma se je razvilo tiho, skrito nasprotje. Na srečo nista zanesla te mržnje med svojo družino. Ko bi ne pogrešal očetov pri medsebojnih obiskih, bi dejal, da ni ljubeznivejšega, odkritosrnejšega občevanja nego je med S . . . ovo in M . . . ovo družino. Otroci niso bili srečni, ako niso bili vedno in vedno skupaj. Ko sta prišla Stanko in Mirko domov na počitnice, je bil dan prihoda za mlade ljudi praznik prve vrsti, ki se je raztezal vse počitnice in nehal z dnem njunega odhoda. In drugi dan po odhodu, ko se niso mogli otroci brez vodstva bratov dijakov koj prijeti svojih iger, so jim morale materi in starše sestre odgovarjati na vedno se ponavljajoča vprašanja, ali res ni kje v bližini take šole, kot hodita v njo Stanko in Mirko, da bi jima ne bilo treba tako daleč in za tako dolgo iz doma — in zakaj bi domači gospodje učitelji in gospodične učiteljice, ki jih je dosti, ne imeli doma take šole za bolj večje in učene . . .

Otroci niso čutili razdora med očetoma. Materama se pa je mnogokrat stemnil obraz, ako sta premišljevali zle posledice, ki so se začele pojavljati. Trpeti je začelo versko življenje, trpeti je začela vzgoja otrok, ono zaupljivo družinsko življenje, ki se je širilo iz družine tudi med posle, delavce. Mračnost, nezadovoljnost očetov pa je bila ko megla, ki je morila vso okolico . . .

Sedli smo z gospodom sosedom in z gospodom katehetom v utico, ki jo je tvorila vinska trta. Polni, skoro dozoreli grozdi so viseli nad nami. Na mizo je postavil sosed sladkega mošta zgodnje portugalke. Gospod katehet pa je vzel iz žepa lično vezano knjižico — Mirkove zapiske — in

začel brati. Markantno, lepo pisavo pa je tudi z lahkoto pregledal, kot bi zrl v tiskano knjigo.

... Le nekaj tednov je šele, kar sem prišel v to gimnazijo. Pa že v tem kratkem času sem zapazil, da se zelo razločujejo moji prejšnji in sedanji součenci. Tam sem vedno slabo naletel, kadar sem spravil med pogovor kako resno misel, tu so pa, če sodimo po pogovorih, že dozoreli možje. Sicer pa je to tudi naravno. Zavest, da smo zadnje leto v šoli, bojazen, da bi ne razočarali tistih gospodov, ki Bog ve kaj od nas pričakujejo, starost, ki nam daje tudi svoje predpise, zlasti nasproti dijakom nižjih razredov — vse to mora imeti svoje dobre posledice.

Nismo vsi istih nazorov. — Vendar pa ni med nami tistega sovraštva, ki dela vsako zблиžanje, sporazumljenje nemogoče. Kaj vsega ne bero moji novi tovariši! Če vse tudi umejo? „Svet, življenje moram poznati, ljudi z njihove dobre in slabe plati. Romani so mi pa edin pomoček, ki mi odpro pogled v ta človeški kaos.“ Tako je branil Z... svoje stališče, ko ga je zadnjikrat prijel Stanko, češ, kako more vendar puščati resne stvari in se baviti izključno samo s to lahko stvarino. Stanko pa je tudi dečko. Vse sme svojim součencem povedati, spodbijati jim vsako napačno misel — in vendar mu ne zamerijo. Varuje ga pač njegov značaj — ko bi nam katerega stavili za vzgled, bi morali pač njega. In njegova nadarjenost! Bogat, pa tako naravno prijazno občuje z vsemi, brez razlike na njih siromašne razmere, in to, kakor mi zatrjujejo, ne samo med šolskim letom, marveč tudi doma za časa počitnic; nadarjen, sposoben za vse — pa ni dal še nikdar občutiti drugim njihove pomanjkljivosti, nikdar še ni silil sè svojim vrlinami na dan; odkritosrčen, čist, krotek — pa ni nikogar še spravil v zadrego, če sta si bila popolnoma nasprotna v svojih nazorih. Seveda mora potem magično vplivati na svoje tovariše. — Pa ne, da bi bil to tisti Stanko, ki je tam blizu doma, kamor so se ravnokar naselili moji stariši, ki je baje iz premožne in ugledne hiše? O to bi bilo le preveč sreče, preživeti v bližini tako idealnega dijaka ves šolski in počitniški čas!

Seveda sem segel koj v debato, ki se je nato razvila. Prav mi je prišlo, da so imeli do mene kot do novodošlega precej ozirov. Tako sem lahko po svojem temperamentu govoril marsikaj, kar mi bi sicer zamerali. Spomnil sem se besedi, ki nam jih je povedal profesor na koncu šestega razreda. Pred nastopom vsakih počitnic je gospod z resnimi besedami povdarjal, da so po navadi počitnice poguba za marsikaterega dijaka, ki se je med šolskim letom z napornim delom poštenega ohranil. In nato nas je opozarjal na najnevarnejše stvari, primerno našemu duše nemu in telesnemu razvoju v posameznih razredih. „Romani“, je dejal na koncu šestega razreda. „se zde temu in onemu potrebni, ker baje sicer ne spozna življenja. In potem se utopi v to slovstvo, ki mu vzame veselje do resnega dela, do življenja baš tisti trenotek, ko bi se moral z vso silo oprijeti dela in življenja. Spozna življenje — a kako drago je to spoznanje! Da bi bili brez izmišljenin, ki dražijo živce, nesposobni, nepripravljeni za prihodnji vaš poklic? Dva sama romana sem prebral v svojem življenju — mi je zatrjeval nedavno

mož, ki zavzema v družbi odlično mesto ter ga tudi odlično izvršuje — a še za ta mi je žal. Osvobojevalca Amerike — moža vekovitega spomina poznate. Težko, da bi bil kedaj čas od koga več zahteval, temeljitejše poznanje ljudi, in to ne samo večje ali manjše družbe, v kateri je deloval, marveč ljudi vseh stanov, raznih narodov, ki so hiteli iz vseh strani, da se bore pod velikim Washingtonom. In kako je zmagel Washington svojo nalogo, najtežavnejšo, kar jih sploh svetna zgodovina pozna! Najtežavnejša naloga pravim — le nekaj stvari omenim: pred trikrat močnejšim sovražnikom je stal Washington, in njegova četa ni imela ne živeža, ne obleke, ne streliva! In to v zimskem času v Ameriki! Krvavo sled so puščali v snegu njegovi vojaki, ko so morali bosonogi, na pol oblečeni po divjih, goratih krajih korakati dneve in dneve. Nesloga v kongresu — zavist med častniki — zli poizkusi izdajavcev — nezadovoljnost med vojaki, ki so bili brez vsake discipline in hoteli v odločilnem trenutku domov — te težave premagati je bilo huje nego z urejeno vojsko počakati sovražnika. To je zmagel le mož, ki je dobro poznal srce človeško, ki je znal spretno seči v najbolj zamotane trenutke življenja, ki je poznal pot do človeškega srca. In kako si je pridobil Washington to tako potrebno znanost? Skrbna mati je zvesto pazila, da mu niso prišle nikdar v roke knjige, ki bi količkaj ovirale to, k čemur ga je ona vzgajala: čistost, resnicoljubnost in plemenitost. Sè svetim pismom v roki je preživel mlada leta v divji ameriški naravi — obvarovan skušnjav, zapeljevanj, ki mnogega pogreznejo. Slabo berilo mu ni kvarno vplivalo na darove duha in telesa, ki jih je prejel od Boga. Njegova energija ni oslabela v nezdravih knjigah, marveč se očvrstila v pametni vzgoji. Je-li bil s tem dovolj pripravljen za prihodnje življenje? Po srečno končani vojski zoper Angleže bi bil mlado Ameriko kmalu ugonobil upor cele armade — Washington jo je zopet pomiril: „Sreča za Ameriko, da ima njena armada Washingtona za vrhovnega poveljnika“, poroča njegov biograf; „iz vse duše se veselim, da sem imel priliko opazovati tega velikega moža v najrazličnejših položajih. Hraber, neustrašen, če je divjal boj; potrpežljiv, vztrajen, če so se mu množili dnevi nesreče; miren, poln modrega samozatajevanja v dneh obilnih zmag. Velikost njegova pa se ni nikdar veličastnejše pokazala nego sedaj (ko je pomiril upirajočo se vojsko). Prej so ga njegovi prijatelji, njegovi polki podpirali v njegovem delu: v tem trenutku pa se je sam postavil proti vsem svojim krdelom. Govoril je in — zmagal!“

Varujte si plemenitost, čistost, odločnost, močatost značaja, ki ga slabo berilo stre že v razvoju. Nedostatke v berilu pozneje, če bo treba, lahko popravite — uničenega značaja nikdar...

Debatirali smo o tem še dolgo. Dobro pa je zaključil Stanko napol šaljivo, napol resno: „O kako je potrebno to vaše berilo za vaš poznejši nastop! Saj ste že sedaj blede, nervozni, zamišljeni, ogibljete se sebi primerne družbe. Prečute noči vpijejo iz vaših oči.“ „Po maščevanju!“ smo pritrdili Stanku sè smehom.

(Dalje.)

I. Kogovšek:

V domovini junakov.

(Spomini s pota. — Konec.)

Pri tej priliki naj ob kratkem narišem zgodovino črnogorskih vladarjev.

Ko so se bili po nesrečni bitki na Kosovem polju l. 1389. umeknili ubežni Srbi v Črno goro, so imeli izprva za svoje vladarje poveljnike v vojni, vojvode. L. 1515. pa so prevzeli posvetno vladarstvo najvišji cerkveni knezi, metropolit. Stolovali so v monastiru, t. j. samostanu sv. Bogorodice. Ta samostan je še dandanes Črnogorcem nekako narodno svetišče. Kadar so zapeli v prejšnjih časih zvonovi v monastiru, je veljalo to kot splošni bojni klic za „krst častni in slobodu zlatnu“. L. 1697. je postala vladarska in metropolitiska čast dedna v rodovini Njeguš. Prvi vladika iz tega rodu je bil Danilo Njeguš. Bil je slaven vladar. Sklenil je zvezo z Rusijo in Benetkami, največjo silo na morju v tisti dobi. Večkrat se je zmagovito vojskoval s Turki.

Med Danilovimi nasledniki je bil najslavnejši Peter I. (1783—1830). Ljudstvo ga časti kot svetnika in trdi o njem, da je delal čudeže. Ta vladar je prvi izdal državni zakonik. Zbral je postave, ki so bile utemeljene v starih običajih. 81 let je bil star, ko je umrl. Po pravici ga zovejo gorskega Gedeona, ker je vedno stal na straži za domovino in večkrat pognal Turke čez mejo.

Za njim je vladal Peter II. iz rodbine Petrovičev. Mož je bil zelo izobražen. Mnogo je potoval. Govoril je vse jezike kulturnih evropskih držav. Ustanovil je prvo tiskarno v Cetinju. Izkušal je zatreti razne divje šege med ljudstvom, zlasti krvno maščevanje. Bil je tudi slaven junak v vojski. Za njegove dobe se je godil znani boj proti grozovitemu Smail-agi Čengijicu, ki ga je umoril junak Novica. V pesniški obliki nam je opisal te boje hrvaški pesnik Ivan Mažuranić v svojem delu: „Smrt Smail-age Čengijića“. Ta pesnitev je nekak slavospev na črnogorske junake. Peter II. je umrl l. 1851. in počiva vrh Lovčena. Bil je velik pesnik, njegovo najboljšo delo je slavni „Gorski venec“ (črnogorski venec).

Njegov naslednik je bil Danilo I. (1851—1860). On je odložil metropolitno čast in prevzel samo posvetno vladarstvo. Črna gora, ki je bila dotlej nekakšna teokratska vladikovina, je sedaj postala po svoji upravi bolj podobna drugim evropskim državam. Seveda te niso kaj prijazno gledale izpremembe, posebno Turčija je proti temu odločno protestirala. A ko je poslal turški sultan l. 1852. celo vojsko z Omer-pašo na čelu proti Črni gori, sta se Rusija in Avstrija vendar zgenili in Turčijo pregovorili, da se je turška vojska umeknila domov. Danilo pa tudi doma ni imel pokoja. Zarotil se je proti njemu njegov stric Peter Petrović in hotel Danilu iztrgati vladno iz rok. A vladar je ob pravem času izvedel za zaroto, in Peter je zbežal na avstrijsko mejo, kjer je bil z zarotniki vred prijazno sprejet. Da to ni moglo utrditi prijateljstva med obema državama, je umevno samo po sebi. Baje živi eden teh Petrovičev še nekje v Gorici.

Tudi Danilo si je pridobil veliko zaslug za kulturno povzdigo Črne gore. Izdal je nov zakonik, ki se po njem zove Danilov kodeks, uredil je davke in upeljal splošno vojaško dolžnost. Vojaštvo je bilo preje posebna kasta, ki je bila najvišja in najuglednejša med vsem ljudstvom.

Leta 1860. mu je sledil sin njegovega brata Mirka, Nikola I. Petrović Njeguš, kakor je bil odredil pred svojo smrtjo, ker ni imel otrok. Vlado in zasluge Nikole ali Nikice smo že opisali. On sam, kakor njegova žena, kneginja Milena, sta Črni gori skrben oče in ljubeča mati.

V novejši dobi se je to razmerje med vladarsko hišo in ljudstvom nekoliko izpremenilo, a največ vsled vpliva tujih držav. Nikica je bil dal ljudstvu tudi ustavo. Toda ker ljudstvo za novo vladu ni bilo še zrelo, zato se v resnici ustava ni še povsem uveljavila. Vsled tega se je jela širiti med ljudstvom nezadovoljnost in nezaupnost proti knezu. Pa še neka druga stvar je. Preveč očitno se meša v črnogorsko politiko naša „prijateljica“ Italija. Kakor znano, ima laški kralj za ženo Nikičevo hčerko Jeleno. Seveda je Nikica še tudi na drugi strani z Italijo v sorodu. Če te ima pa upnik v krempljih, moraš plesati, kakor on hoče. Seveda se prav vsled prijateljstva z Italijo vedno bolj ohlaja zaupanje do Avstrije, kar nam pričajo dogodki iz zadnje dobe.

Ker je prestolonaslednik vzgojen popolnoma — recimo moderno, bo imel z ljudstvom še manj stika in se bodo razmere gotovo še bolj poslabšale. Sicer nam pa morda kmalu pokaže bodočnost, kakšna bo usoda Črne gore.

Vsa ta slavna zgodovina Črne gore nam je stopala pred oči, ko smo stali ob grobu Petra I., čudotvorca v cerkvi sv. Bogorodice. Grob je pred ikonostazo na desni strani. Sarkofag je ves odet v dragocene preproge, vse z zlatom našite. Postarna ženica se je s svojo hčerko z velikim spoštovanjem bližala grobu. Neprenehoma sta poklekovali pred njim, ga od vseh strani poljubovali in se mu klanjali. Naposled sta vzeli križ, ki leži na sarkofagu in ga poljubljali. Prav tako češčenje sta izkazovali ikonam, svetim podobam na steni in na ikonostazi. Nas sta nekoliko začudeni gledali, ker nismo posnemali njunih ceremonij.

Cerkvica je starinska, majhna in temna. Slike na ikonostazi so stare, začrnele, a so videti silno dragocene. Na srednjih, kraljevih vratih, je slika Marijinega oznanjenja. Na enem krilu vrat je Marija, na drugem nadangelj Gabriel. To sliko smo videli večinoma povsod na srednjih vratih ikonostaze. Tudi sicer se nahaja po razkolnih cerkvah polno slik presvete Device in med njimi mnogo krasnih, pravih umotvorov, tako n. pr. v novi cerkvi v Kotoru, ki jo je bil pred nekaj leti slikal neki češki slikar. Žal, da mi je ime izpadlo. Največ Marijinih slik je posnetih po istem vzorcu. Sploh se kaže v slikarstvu zelo bizantinski vpliv. Vse svete podobe so večinoma delane po istem kopitu, a tudi morajo biti, sicer jih vlada ne potrdi. Da to ne pospešuje razvoja umetnosti, ampak ga naravnost ovira, je umevno. V novejšem času pravijo, da je že tudi v tem oziru večja prostost.

Splošno se trdi, da je pobožnost pravoslavnega kristjana gola zunanost. Nam se zdi res to priklanjanje in poljubovanje nekam pretirano in ne da se

tajiti, da se v teh ceremonijah kaže mnogo bizantinizma. Vendar si nismo mogli misliti, da ta preprosta ženica in njena hčerka nista globoko v srcu čutili, kar sta kazali na zunaj. Vede se to ljudstvo res v svojih cerkvah tako lepo, da osramoti marsikje naše ljudi. Pravoslavni kristjan poklekne do tal pred vsako ikono; koliko pa jih pri nas poklekne pred Najsvetejšim, kakor se spodobi?

Zunaj pred monastirom si ogledamo še celo skladalnico topov, ki so jih bili Črnogorci uplenili Turkom. Res, lepe trofeje! Osem izmed njih so jih bili ugrabili v slavni, večdnevni bitki na Grahovačkem polju ob hercegovinski meji l. 1858. pod poveljstvom Mirka Petrovića. Tistikrat so zaplenili tudi 3000 pušek, teh 8 topov, mnogo streliva in živeža. Samo pri zadnjem spopadu je padlo 3000 Turkov, a prav toliko so jih Črnogorci živih zajeli.

Nad monastirom na skalnem robu stoji neki stolp, na drugi strani na „Orlovem kršu“ pa spomenik vladiku Danilu kakor majhna kapelica.

Nato si hitro ogledamo še druge glavne zanimivosti v mestu. Lepa je nova vojašnica zunaj mesta. Blizu je majhna katoliška cerkev. Ne daleč od nje zidajo novo, večjo. Katoličanom je dal Nikica popolno svobodo. Še z rajnkim Leonom XIII. sta se bila dogovorila glede cerkvenih razmer. Katoliki imajo svojega škofa v Baru. Sedanji je iz frančiškanskega reda, zove se Simon Milinović. Barski škof ima naslov „primas Srbije“, ker je bilo tu nekdanje državno in cerkveno središče stare Srbije, ki je v začetku spadala k Rimu in ne k Bizancu.

Naš mali Nikola nas na to pelje v gledišče. Prav lično je, dasi majhno. Postavil ga je Črnogorcem neki Američan, ki je bil v Črno goro ves zaljubljen. Ravno prejšnji večer je bila v gledišču „Beseda“, predstava z veselico, plesom in petjem. Teh prireditev se udeležuje vse ljudstvo s svojim knezom vred in se prav po domače zabava. Vse se takrat napravi v najdragocenejšo narodno nošo.

Zraven dvorane za igre je nekaj drugih sob. V eni je čitalnica. Iskali smo med raznimi listi tudi slovenskih, a zaman. V drugi sobi je nekak muzej, to se pravi, navzkriž leže razmetane razne stare stvari, nekaj orožja, par starih črepinj, nekaj starinskih slik, ob steni pa stoji omara s knjigami, črnogorska knjižnica. Na nas je naredil ta muzej slab vtis. Toda naš mali Nikola je vedno imenoval to sobo z velikim ponosom „muzej“. Vedel je pa dečko za vsako stvarco. Izteknil je povsod vse, kar bi nas utegnilo zanimati, in žalosten je bil, če se nismo zmenili za vsako njegovo opombo.

Iz gledišča smo šli v knjigarno kupovat spominke. Seveda smo se vrgli najprej na razglednice. V tem poslopju je tudi tiskarna. Eno glavnih poslopij v Cetinju je dekliški licej, ki ga je ustanovila in ga vzdržuje ruska carica Marija. Tako bodo mlade Črnogorke vse vzgojene popolnoma po evropsko, moderno.

Predno se poslovimo od mesta, stopimo še v kavarno, prav prijazen prostor ob glavni cesti, na katero smo zopet prišli po stranski prečni ulici. Skozi mesto namreč vodita dve vzporedni široki cesti, ki sta zvezani s prečnimi ulicami. Vse so prav široke in snažne.

Ob določenem času so nas prišli iskat vozniki in zaklicali smo Cetinju slovo. Ravno predno vozniki poženo konje, se prikaže na cesti visoka postava kneza Nikice s častnikom spremljevalcem. Prav prijazno nam ozdravi, ko se mu poklonimo, nato pa odrdrajo vozovi iz mesta.

Mrak je jel razgrinjati svoja krila po cetinjskem polju. Hladen vetrič je zapihljal z gora in pregnal neznosno dnevno vročino. Ves čas nam je uhajal pogled nazaj na prijazno mesto in na sive, skalne vrhove daleč notri v Turčiji, ki so se fantastično risali na obzorju.

Z vrh Lovčena pa se je čarobno lesketal v zadnjih žarkih zlati križ in iz duše se nam je izvil vzdih — geslo kneza Nikice:

„Bog čuvaj Črno goru!“

Andrej Uršič:

Navod za šahovo igro.

(Dalje.)

Na 1. e2—e4, e7—e5 2. Sg1—f3 more črni braniti pešca e5 najboljše sè Sb8—c6. Ako vzame beli Sf3×e5 tedaj odgovori črni Sc6×e5 in dobi kvaliteto, namreč skakača za pešca. Obrano Sb8—c6 imenujemo italijansko igro ali giuoco piano. Mesto suhe teorije podamo rajši praktično partijo igrano v pariškem šah. turnirju 1878.

Beli: Anderssen.

1. e2—e4	e7—e5
2. Sg1—f3	Sb8—c6
3. Lf1—c4	Lf8—c5
4. c2—c3	Sg8—f6
5. d2—d4	e5×d4
6. c3×d4	Lc5—b4+
7. Lc1—d2	Lb4×d2
8. Sb1×d2	d7—d5
9. e4×d5	Sf6×d5
10. Dd1—b3	Sc6—e7
11. 0—0	0—0
12. Tf1—e1	c7—c6 ¹
13. Sf3—e5	Dd8—b6
14. Lc4×d5	Se7×d5

Črni: Bird. — Partija 3.

15. Db3—d3 ²	Db6×b2
16. Sd2—e4 ³	Sd5—b4 ⁴
17. Se4—f6 ⁵	g7×f6
18. Dd3—g3 ⁺	Lc8—g4 ⁶
19. Dg3×g4 ⁺ ⁷	Kg8—h8
20. Dg4—f5 ⁸	Sb4—d5 ⁹
21. Ta1—b1	Db2—c3
22. Se5—d7 ¹⁰	Tf8—e8 ¹¹
23. Te1—c1	Dc3×d4
24. Tb1×b7	Te8—e6
25. h2—h3 ¹²	Ta8—g8
26. Sd7—c5	Te6—e5
27. Df5—d3 ¹³	Tg8×g2 ⁺
28. Kgl×g2	Sd6—f4 ¹⁴

Opazke. ¹ Dobra poteza; s tem se odpre črni dami izhod in zavaruje Sd5 in omogoči v slučaju potezo f7—f5, česar sedaj nisi smel radi Te1×e7!
² Ako noče beli menjati dame za damo — je najbolje, da opusti branitev pešca b2. ³ Preti Te1—b1 in s tem rop črne dame, ki ne more uteči. ⁴ Črni bi moral igrati Db2—b6. Radi storjene poteze je igra za črnega izgubljena.
⁵ Imenitna kombinacija slavnega mojstra. ⁶ Edina rešilna poteza. Le pazi! Ako igraš Kg8—h8, sledi 19. Se5×f7+ Tf8×f7, 20. Te1—e8+ in precej mat. ⁷ Beli bi moral igrati Se5×g4 z izvrstno pozicijo. ⁸ Beli pusti nalašč skakavca en prise, ker ga zopet dobi n. pr. f6×e5 21. Df5—f6+ Kh8—g8,

22. Ta1 — b1 in dobi. ⁹ Najboljša poteza! Sreča obrača belemu hrbet, Črni se brani mojstrski! ¹⁰ Ako bi igral črni Se5 — f3 mesto d7, lahko bi se še držal. ¹¹ Preti mat v 2 potezah. ¹² Z namenom igrati skakavca d7 na c5, kar zdaj ni mogoče radi Dd4 × c5 in na Tc1 × c5 mat s Te6 — e1. ¹³ Pogrešeno! Katastrofe pa tudi druge poteze ne morejo odstraniti. ¹⁴ Dobi damo in partijo.

Označenje za giuoco piano so prve tri poteze belega in črnega kakor so v zgornji (3.) partiji. Če potegne pa beli 4. b2 — b4 in napade tako črnega Lc5, more črni vzeti pešca b4 ali pa potegne najboljše na b6. Ako vjame pešca b4, nastane nova igra: g ambit Evansa, ako sledi pa Lc5 — b6 je to odklonjeni g ambit Evansa. Za obe igri podamo po 1 partijo.

4. partija.

Beli: Anderssen.		Črni: Dufresne.	
1. e2 — e4	e7 — e5	13. Db5 — a4	La5 — b6
2. Sg1 — f3	Sb8 — c6	14. Sb1 — d2	Lc8 — b7 d)
3. Lf1 — c4	Lf8 — c5	15. Sd2 — e4	Dg6 — f5
4. b2 — b4	Lc5 × b4	16. Lc4 × d3	Df5 — h5
5. c2 — c3	Lb4 — a5	17. Se4 — f6 +	g7 × f6
6. d2 — d4	e5 × d4	18. e5 × f6	Th8 — g8
7. 0 — 0	d4 — d3 a)	19. Ta1 — d1 e)	Dh5 × f3
8. Dd1 — b3	Dd8 — f6	20. Te1 × e7	Sc6 × e7
9. e4 — e5	Df6 — g6	21. Da4 × d7 f)	Ke8 × d7
10. Tf1 — e1 b)	Sg8 — e7	22. Ld3 -- f5 + g)	Kd7 — e8 h)
11. Lc1 — a3	b7 — b5 c)	23. Lf5 — d7 +	Ke8 — f8
12. Db3 × b5	Ta8 — b8	24. La3 × e7	mat!

O p a z k e. a) Te poteze ne priporočamo, ker doseže beli močan centrum. b) Važna poteza, ki brani pešču d3 daljno pot d2. c) Poskušnja spraviti stolp a8 v „delo“ in za protinapad. d) Bolje bi bilo 0 — 0. Ako nadaljuje beli s Se2 — e4 sledi Kg8 — h8, 16. Lc4 × d3, f7 — f6; 17. Ta1 — d1, Dg6 — e8; 18. e5 × f6, g7 × f6 itd. e) Začetek krasne kombinacije! f) Da žrtvuje beli damo ravno na d7, bila je poteza Td1 potrebna. g) Ta dvojni šah, namreč od stolpa in letavca, kateri omogoči mat, je namen cele kombinacije! Tu šele se pokaže moč poteze Ta1 — d1. h) Ako igra črni Kd7 — c6, je mat z Lf5 — d7.

Ta partija je ena najlepših A. Anderssena.

Sledeča partija (5.) je zelo preprosta, a poučna. Oba igravca sta svetovne slave. Anderssen za Breslavijo, Zukertort za Varšavo.

Beli: Anderssen. — Črni: Zukertort.

1. e2 — e4	e7 — e5	11. Lc4 — d3	0 — 0
2. Sg1 — f3	Sb8 — c6	12. Sb1 — c3	Se7 — g6
3. Lf1 — c4	Lf8 — c5	13. Sc3 — e2	c7 — c5
4. b2 — b4	Lc5 × b4	14. Ta1 — c1	Ta8 — b8
5. c2 — c3	Lb4 — c5	15. Dd1 — d2	f7 — f6
6. 0 — 0	d7 — d6	16. Kg1 — h1	Lb6 — c7
7. d2 — d4	e5 × d4	17. Se2 — g3	b7 — b5
8. c3 × d4	Lc5 — b6	18. Sg3 — f5	b5 — b4 ??
9. d4 — d5	Sc6 — a5	19. Tf1 — g1	Lc7 — b6
10. Lc1 — b2	Sg8 — e7	20. g2 — g4 !!!	Sg6 — e5

21. Lb2 × e5	d6 × e5	28. Dd2 — h6 b)	Dd5 — d6
22. Tg1 — g3	Tf8 — f7	29. Dh6 × h7	Kg8 × h7
23. g4 — g5	Lc8 × f5	30. f5 — f6	Kh7 — g8
24. e4 × f5	Dd8 × d5	31. Ld3 — h7	Kg8 × h7
25. g5 × f6	Tb8 — d8 a)	32. Tg3 — h3	Kh7 — g8
26. Tc1 — g1	Kg8 — h8	33. Th3 — h8	mat.
27. f6 × g7 +	Kh8 — g8		

a) Stolp ne sme vzeti pešca f6 ker izgubi črni damo z Ld3 — c4!

b) Beli napove mat v peti potezi.

Listnica: O „šahovski abecedi“ mogoče prihodnjč kaj. Za danes povemo, da prodaja isto tudi Curt Ronniger v Lipskem. Knjige nismo dobili v oceno.

Drobiž.

„Potvare rim.“ Izmed kritikov, ki so vzeli v roke Gregorčičeve poezije in v njih pripisovali razne opazke, so bili tudi taki, ki so skušali rjati zunanjo obliko pesnikovih proizvodov. Med temi je bil Janko Pajk. Bila mu ni po godu neka vrsta rim. Čujmo ga! „Na rimo je pesnik mnogo truda obračal in je v obče prav gladke rime zlagal, ki lepo doné; vendar pak se naj za naprej nekjih izogiblje, katere so potvare rim. Jaz menim one rime, ki so samo ponavljanja prejšnjih, kar dela verse enoglasne in ovaja nekoliko brezskrbno opravljanje poetičnega posla. Slaboglasne so te rime namreč tedaj, kadar se ista beseda ponavlja, namesto da bi se nova iskala.“ (Kres, II. 390.) Za primer citira kitico iz pesmi: „V pepelnici noči“:

„Tu v bagru ino v svili vse
Nocój košati se,
Diši ti po kadíli vse
In svétli v zlatí se.“

To torej niso rime, ampak „potvare“. Pesniku pa pravi, da „ovaja s tem brezskrbno opravljanje poetičnega posla“. Nastane pa vprašanje: ali jih je Gregorčič prvi uvedel v našo poezijo? Pred njim jih je rabil že Prešeren. V drugi kitici „Nezakonske matere“ sta verza:

„Moji se mene sram'vali so,
Tuji za mano kazali so“.

„Zarjavela devica“ pa ima dva taka para:

„Srce se mu vnelo je,
Mu zvesto gorelo je...
Dokler me pozabil je,
Z drugo se obabil je.“

Moram pa koj pripomniti, da ima samo te tri pare takih rim in da so te v pesnih, ki jih je zložil v prvih letih svojega pesnikovanja. Pozneje se jih je očitno ogibal. Ali mu niso ugajale ali pa je mislil, da so slabe. V prvem slučaju bi prečrtal in opilil tudi te tri pare. Vsakakor se mu niso zdele take rime dovolj krepke, sicer bi se jih posluževal v

poznejših proizvodih. Zanimivo je, da je rabil take rime hrvaški pesnik Gundulić (leta 1588.—1638) v svojem epu: „Osman“. V njem sem seštel 25 takih parov.

Primer!

„Jaše paša najposlie,
Konj pod njime ponosit je
Oko glave od svudie
Sniežani mu veo svit je“.

X. plev. 101.

Miešte Boga plenez služe,
Drug u druga ne uzda se,
Samokrese tamno oružje
Od izdaje nose uza se.

IV plev. 33.

Torej: pred 250. leti so bile take rime dobre.

Domen Otiljev.

Albinizem pri čebelah. Zgodí se, da se pri čebelah ne razvije očesno temno barvilo ali pigment, in take živali imenujemo kot pri sesavcih albine. Tako je dobila Helena Lieb l. 1865. roj, katerega trotje so imeli skozi celo trotovsko dobo (od maja do avgusta) vsaj po eni desetini rdeče glave. Bili so očitno slepi; kajti nobenega trota, ki je odletel iz panja, ni bilo več nazaj. Tudi so jih preganjale delavke že pred trotovsko vojsko. — Vobče je albinizem pri žuželkah mnogo redkejša prikazen, nego pri vretenčarjih (beli zajci z rdečimi očmi, bela lisica, ki jo je lani opazoval znan lovec z Vrhnike, beli vrabci, kosi [ki sem jih pogostoma opažal po parku v Gradcu], miši itd. so zgledi za to). Vzrok je najbrže ta, da so albin pri žuželkah mnogo bolj nesposobni za življenje. Iz slepote pri čebelah razvidimo, kako važno ulogo da igra pigment lasti pri sestavljenem žuželkinem očesu. Podoba, ki jo vidi žuželka se tvori nalik mozaiku iz delcev, ki odgovarjajo posameznim poljem ali facetam. Ker je površina celega očesa bolj ali manj izbočena, zato je tudi slika toliko manj razločna in izrazita, čimbolj oddaljen je predmet. Mozaična slika more seveda le nastati, ako dospo do živčnih končin le oni svetlobni

žarki, ki prodirajo v smeri osnic posameznih fačet. Vse poševno spadajoče žarke mora vsrkati temno barvilo. Če pa tega ni, potem prihajajo tudi poševni žarki do živčnih končič in podoba sploh ne more nastati nobena. Zato je obnašanje albinotičnih trotov popolnoma umljivo, da se namreč zaletavajo, ako jih spustimo v sobi, z vso silo ob steno, tako, da cepajo omamljeni na tla; ako jim tudi odpremo okno, ne najdejo izhoda.

F. P.

Platin. Najstarejše poročilo o platinu imamo od španskega matematika Don Antonio de Ulova, ki je našel to kovino v Kolumbiji (južna Amerika). Španska „plata“ (= srebro) se je pridobivala kot stranski pridelek pri izpiranju zlata. To se je godilo od l. 1735. naprej; šele l. 1819. so našli zrna „belega zlata“ tudi na Uralu in danes dobivamo odondot 95% vsega Pt na svetu.

Edina platinova spojina, ki se nahaja v naravi, je Sperryll-Platinov Arsenid (Pt. As₂). Samorodni Pt je vselej zlitina obstoječa iz 70–85% platina s takozvanimi platinovimi kovinami, ki so: Ruthenium, Rhodium, Palladium, Osmium, Iridium. Materina hrbina platinu je neka bazična, močno olivnasta prodornina, zvana peridotit. Tam se nahaja Pt kot na prvotnem ležišču; toda tehnično se pridobiva Pt le iz drugotnih ležišč, iz peska v rekah z izpiranjem. Pesek ima v sebi le malo Pt-kovine; dočim je dala pred 10 leti 1 tona peska še okrog 150 gr. Pt, se ga dobi danes le še po 1 gr. Največja kopa samorodnega Pt, ki so jo dobili, je tehtala 10 kg. Zelo mnog vrstna je poraba Pt-a v moderni tehniki, ki se začela z l. 1809. Takrat je bila izdelana prva platinska retorta za koncentrirano H₂SO₄. Ker se ne izpremeni na zr. ku, zato služi Pt v elektrotehniki za napravo dotikačev (kontaktov) pri indukcijskih aparatih, pri električnih zvoncih itd.; vsled svoje odpornosti proti kemijskim agencijam se rabi Pt pogosto v kemijskih laboratorijih, za napravo elektrodov pri elektrolizi. Rabi se pri električnih pečeh za proizvodnjo vročine nad 1000°, tako n. pr. pri fabricaciji karbidov za acetylenov plin, dalje za merjenje toplote pri Le Chatelierjevem pyrometru. Ker je platinov razredni koeficient enak koeficientu pri steklu, zato se je polastila te kovine tudi obrt za proizvodnjo elektr. žarnic. Največ pa je porabljen t. ornice za proizvodnjo umetnih zob, ki nosijo po dvoje Pt-zlic za pritrjevanje v čeljusti; tudi zlatarska obrt rabi Pt in sicer za oklepa je briljantov. Množina Pt-a, ki se rabi za umetno zobovje je čudovito velika in znaša 1/3 vse porabe na svetu, to je okroglo 2000 kg na leto. Cena za 1 kg Pt je bila l. 1880. okrog K 780⁰⁰, je stopala polagoma kvišku do K 140⁰⁰ in je l. 1889 zopet padla na K 690⁰⁰, l. 1890. pa je poskočila na celih K 3000⁰⁰— Tej hausse (hos, borzijski izraz za visoko, baisse z nizko ceno) pa je ravno tako hitro sledila baisse (bes): l. 1892. je stal 1 kg Pt le še K 780⁰⁰— Od takrat pa imamo periodo sicer počasnega, a stalnega dviganja cen do l. 1904., ko so plačevali Pt po K 312⁰⁰— Nemiri na Ruskem v

letih 1906./07. so povzročili pomanjkanje Pt-a in vsled tega zvišanje cen do K 6000⁰⁰— Pa tudi sedaj je kmalu sledil padec cen, ki se sučejo danes okrog K 3600⁰⁰ za 1 kg.

Zakaj lastvice pred dežjem nizko letajo? Kadar nastopa deževno vreme, za katerega oznanjevalke smatramo običajno lastvice, tedaj jih vidimo letati nizko, deloma v bližini čred, kjer obletavajo tudi človeka v največji bližini, deloma ob vodi, pri bazarjih, jezicah in rekah. Kadar že dežuje ali divja nevihta, jih vidimo za zidovi, poslopji in grmovi, kjer najdejo le količjak varstva proti neurju. Obregavajo se prav tik ob stenah in drevesih. Čemu vse to? — Odgovor je naraven. Na ta način vznemirjajo žuželke, ki so se bile poskrile in si poiskale tihega kotička za počitek; lastvice jih spravijo pokoncu, da jih potem letaje pozobljejo. Tudi po travnikih in žitnem polju leta lastavica prav tik nad biljem in klasjem, da vznemiri družino raznih mušic, ki jih potem brez truda zajema v široko odprti kljun. Po travnikih je najraši za petami pridnim koscem in brhkim dekličem, ki grabijo in spravljajo seno v kopic; pri tem prepodijo mnogo mrčesa. zlasti kobilic in malih skrčatov, ki zapadajo trumoma našim ljubljankam v zaželjen plen. — Kako zelo da je let žužkov odvisen od vremena, to lahko opazujemo pri zelo spremenljivem, hudomušnem vremenu. Mnoge žuželke letajo le, kadar sije sonce; kakor hitro pa se skrije njegova obla za oblake, sedijo tudi žuželke leno kot polži na rastlinah.

Voltairejevo slavlje za časa revolucije.

Za časa revizije nove, v narodnem zboru sestavljene francoske ustave, je za hip prenehala teatralična stran revolucije. Voditeji republikanske gibanja pa so dobro poznali Pariz in njegovo ljudstvo, ki je hotelo vsak čas nekaj novega, mikavnega. Charles Vilette in filozof Condorcet sta torej predlagala naj se prenese truplo Voltairjevo iz Selliersa v Pariz, v Pantheon. Voltaire je veljal za demokrata od nog do glave; zato je bilo v občinskem svetu in narodnem zboru enoglasno sklenjeno, „največji mož, ki ga je rodila Francoska, mora počivati v njenem sredšču“. Štrinajst dni je pripravljalo časopisje občinstvo na svetovni dogodek, češ, ljudstvo s tem pokaže, da zmaga duh. Na trgu, kjer je stala nekdanja bastilla, je bila postavljena krsta z Voltairjevim truplom. Za podstavo so bili vzeti kameni podrtEGA gradu. Ni manjkalo pomenljivih napisov, kot: „Ako je človek po rojstvu prost, mora sam sebi gospodariti.“ „Ako ima človek tirane, se jih mora znebiti.“ 4. julija 1791, popoldne ob dveh se je začel pomikati slovesni sprevod. Na čelu je jezдила konjenica, sledili so topničarji, meščanska bramba, učenci raznih šol, tiskarji, delavci, nekdanja francoska garda, klub jakobincev, volivci za narodni zbor l. 1789., Švicarji, gledališki igralci s pozlačenim kipom Voltairja. Na posebnih piramidah ob tem kipu so bili z zlatimi črkami napisani naslovi pisateljevih del. (Teh je veliko; izdaja, ki jo je oskrbel Beaumarchais, obsega 70 oktav-zvezkov.) Za kipom so šli

člani akademije, pisatelji, umetniki, načelniki raznih odsekov, godba. Sedaj šele se je prikazal voz z dvanajsterimi konji, ki so peljali krsto. Za vozom se je uvrstil narodni zbor, sodniki, veterani in drugi. Pred hišo Voltairjeve sorodnice se je sprevid ustavil. „Njegov duh je povsod, njegovo srce je tu“, je bilo na hišnih vratih napisano. Pozno zvečer so dospeli v Pantheon. Ob 10. uri so položili Voltairja med Mirabeaua in Descartesa. Njegova krsta nosi nadpis: „Pesnik, zgodovinar, filozof je razširil človeškega duha ter ga učil, naj bo svoboden; branil je Calasa, Sirvena, La Barrea in Montbaillya; boril se je zoper ateiste in fanatike, navduševal je za toleranco in zahteval človeške pravice nasproti fevdalizmu.“ Krsta je dandanes prazna. (Tudi pri prenašanju Voltairjevega trupla se je slavnost vršila brez Voltairjevih ostankov: njegovo truplo je bilo namreč že zgnilo, v zadregi so pa vzeli kar sosednje truplo nekega cistercijskega mnih.) Leta 1814. so baje vrgli neko noč Voltairjeve in Rousseaujeve ostanke v neprav časten kraj. „Apoteoza moža“, pravi trezen in učen zgodovinar, „ki je bil lažniv, hinavski v svojem življenju ter vse sile porabil za to, da bi uničil krščanstvo, ki je onečaščeval najsvečejše, kaže dovolj, kako globoko je bil tedaj Pariz že pogreznjen v brezvernost in nenravnost.“ Dobro ga karakterizira Kreiten (Voltaire, 2. Aufl. Freiburg 1883, str. 558.) „Prevzetan tako, da je klical Boga na dvoboj; podel, lažniv, da mu je bila lažnivost političen princip; lakomen, da se ni ustrašil ne prevare ne tatvine, niti kupčije z ljudmi; nenraven, da ni dosegel samo v dejanju nedopovedljivega, marveč se z diabolčno drznostjo lotil najsvetejšega ter skušal uničiti vse, kar je bilo nedolžno; nevoščljiv, da ni trpel nikogar zraven sebe in bi bil prej provzročil vstajo v mestu ter pehnil tekmeča v skrajno bedo, nego pa pripustil, da bi bil kdo ž njim na isti visočini; hinavski, da mu ni bila nobena krinka nedostopna, nobena umazanost pregrda — skratka: v verski revoluciji je Voltaire zastavonoša s svojim klicem „Écrasez l'infame!“ — v politični pa veliki mojster s principom pravice močnejšega.“

Jakobinci niso opustili nobenega sredstva, ki bi jim moglo povečati priljubljenost in moč v ljudstvu. Enkrat poraženi, so se v drugič tem z večjo močjo vzdignili, opirajoč se pri tem na napake svojih političnih nasprotnikov, desnice in za časa nadarjenega in spretnega poslanca Barnava, kluba takoimenovanih „feuilantov“. Da, naročili so učiteljem svojega mišljenja, naj pripeljejo dečke na dan prvega sv. obhajila v zbornico, da bi v vznesenih besedah proslavljali zasluge jakobinskega kluba ter izrazili sovraštvo do onih, ki nasprotujejo taki ustavi, kakor jo zahtevajo jakobinci. „Komaj“, tako se je pričel naučen in naročen govor, „komaj smo bili oproščeni iz rok vere,

smo že prihiteli v vašo sredo, da se vam poklonimo v verskem patriotizmu, ki napolnjuje našo dušo. Prestopili smo ravnokar eno srečno dobo, ki ne pozna ne razlike ne časti ne imetka; in že smo bili obsojeni v sužnost, iz katere bi se ne bili nikdar sami rešili. A vi ste strli eno nadute, zle ljudi, ki jim je bilo vsako sredstvo dovolj dobro, da bi uničili najpopolnejše delo božanstva (popolno prostost). Sedaj smo svobodni in bodemo mogli biti krepostni...“ Ta govor so natisnili ter razdelili potom svojih izbornih organizacij po vsem Francoskem, uporabili to priliko za nov napad na duhovnike in zmerne stranke, časopisje je moralo zlasti udrihati po plemičih, ki so bili zvesti veri in monarhični ustavi — in jakobinski klub je pognal nove korenine v ljudstvu ter se še bolj utrdil.

Nekaj o Mozartu. Mladi ljudje se radi bahajo. To se opaža že pri šolskih otrokih. Če vidi otrok koga kaj posebnega storiti, mu je rado takoj na jeziku: „To ni nič, to bi tudi jaz storil“. Ko bi pa v resnici moral storiti, pa ne more. Drugače je bilo v glasbenem oziru z Mozartom, slavnim skladateljem.

Kot šestleten deček je igral nekoč na klavir pred samim cesarjem Francem I. Izkazal se je seveda že takrat kot spretnega mojstra, tako da ga je cesar nazival „malega čarodeja“.

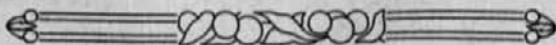
Rekel mu je, naj igra, če more na pregrnjeni klavijaturi. To bo potem nekaj posebnega.

„To ni nič kaj posebnega“, reče mali Mozart, da si klavijaturo s pokrivalom zakritj in igra dalje ravnotako izvrstno kot prej po odkritih tipkah.

„To se ti je posrečilo“, pravi cesar. „Pa igray, če moreš samo z enim prstom, to bo pa res nekaj posebnega,“ ga draži dalje cesar.

„To bom storil takoj“, odgovori mladi umetnik in igra spretno in umetno več komadov samo z enim prstom na veliko začudenje cesarjevo in vseh navzočih.

Imenitne knjižnice imajo nekateri stari samostani benediktinskega reda, n. pr. Monte Cassino v Italiji; velikansko knjižnico imajo Avguštinci v Eskorialu; ogromne so knjižnice nekaterih ameriških dobro dotiranih vseučilišč; neizčrpni so zakladi, ki so nagromadeni v starih rokopisih in knjigah svetovnoznane knjižnice vaticanske. Tudi naša domovina ni zadnja v tem oziru; veliko važnih knjig hrani n. pr. icalna knjižnica v Ljubljani, veliko knjižnico imajo oo frančiškani v Ljubljani, bogata je knjižnica ljubljanskega semenišča. — A tudi narodi starega veka so imeli velikanske knjižnice. Kako ogromne sklade klinopisnih ploščic so n. pr. zapustili poznim rodovom Asirci! Največja knjižnica starega veka pa je bila gotovo v Aleksandriji. V tej knjižnici je bilo shranjenih baje 400.000 knjig.

Julija Štor, Ljubljana

Prešernova ulica št. 5.

Največja zaloga čevljev

za gospode, dame in otroke. — Sportni čevlji iz najbolj
slovitih tovarn. — Pravi gotserski gorski čevlji. |||||

Priporočljiva domača tvrdka!

Podpisani izjavljam v imenu stavbnega odbora za zidanje nove
cerkve v Šmihelu pri Žužemberku, da je gospod

Rajko Sušnik, umetni steklar v Šiški

napravil v imenovani cerkvi enajst novih oken, krasno in umetno v gotskem
slogu izdelanih, v splošno zadovoljnost in po zmerni ceni ter je zato v svoji
stroki vreden najboljšega priporočila.

V Šmihelu, 12. avg. 1909.

Za stavbni odbor:

Frančišek Gabršek, župni upravitelj.

:: Domača tvrdka! ::

Gričar & Mejač

Ljubljana, Prešernova ul. 9

Najstarejša in največja
trgovina z izgotovljeno obleko.

Velika zaloga srajc, ovratnikov
in kravat za gospode.

— Ilostrovaní osoblí se frakca na računalno. —

Priporočava se preč duhovščini v naro-
čilo za izvršitev raznovrstne

duhovniške obleke

iz znamenito dobrega in trpežnega blaga
razne kakovosti, katerega imava prav
mного v zalogi. Posreževa na željo z
vzorci ter sva v stanu vsled nakupovanja
v množinah in obširne trgovine posrečiti z
istinito dobrim blagom in natančno iz-
vršitvijo po najnižji ceni.

V zalogi imava

izgotovljene obleke

za gospode, dečke, gospe in deklica po
najnovešem kroju in lepih vzorcih.

Prodajalna „Katol. tisk. društva“ (H. Ničman) v Ljubljani

priporoču svojo

bogato zalogo šolskih in pisarniških potrebščin,

kakor: raznovrstni papir, zvezke, noteze, razne zapisnike, ko-
pirne knjige, šolske in pisarniške mape, pisala, radirke, črnilo,
gum, tintulke, ravnila, trikote, šestila, barve, čopiče ter
raznovrstne razglednice in devotionalije.